

SUMMARY

Andriy Zyubrovskyy

Semantic-worldoutlook and empiric-realistic basis of the traditional norms of bread preserving, separation and consummation

Paper deals with the folk omens, taboos and recommendations which are related to the ethic and etiquette household traditions of bread preserving, separation and consuming. The author makes a conclusion that the base of named traditions lays in the, from the one hand, folk household knowledge and in folk world seeing imaginations. This studied behavioral norms are called to minimize the possible negative fluence of the wrong, both ritual and realistic, bread consuming.

Key words: bread preserving, bread overturning, knife, table, bread scraps.

Роман ГУЗІЙ

**Карпатські повір'я
про нехрещених дітей**

На основі аналізу етнографічних і фольклорних джерел та матеріалів теренових досліджень висвітлено синкретичні уявлення і повір'я українців Карпат про посмертну долю нехрещених дітей, розкрито причини їхньої демонологізації, особливості поховання та способи символічного хрещення померлих немовлят. Ключові слова: нехрещені діти, душа, хрещення, уявлення, повір'я.

Повір'я про нехрещених дітей – об'ємна і ще не повно вивчена частина карпатської міфології, що охоплює різні за змістом і походженням світоглядні уявлення про посмертну долю немовлят, які народилися неживими чи померли до часу здійснення над ними церковно-християнського обряду хрещення. З певних причин, які окреслю далі, народна уява віддавна демонологізувала цю категорію померлих, наділивши їх рисами злих, небезпечних істот, що не відходять до потойбіччя, а блукають світом і надокучають, шкодять людям своїми з'явами й діями. Водночас, за іншими віруваннями, за певних обставин нехрещені таки потрапляють до загробного світу – чи то відразу по смерті, чи то згодом, завдяки здійсненню їхніми родичами чи іншими добрими людьми певних освячувальних чинностей.

Про різні способи символічного хрещення померлих немовлят, а також традиційні уявлення українських горян про їхню посмертну долю власне й ітиме у цій розвідці. Контекстно зверну увагу також на особливості обряду поховання нехрещених дітей та деякі охоронні звичаї, яких колись дотримувалися з метою унеможливлення їхніх посмертних з'яв.

Отже, за традиційними народними віруваннями, які й досі побутують у жителів різних районів Карпат та суміжних теренів, померлі малі діти (хрещені) – це чисті, безгрішні, невинні душі, які по смерті стають Божими ангелами і щасливо перебувають у Небесному Царстві (граються у райському саду квіточками, збирають із Пречистою солодкі ягідки і т. ін.)¹. Натомість немовлята, які померли нехрещеними, а також мертвонароджені та «страчені» (загублені) жінкою чи дівчиною-покриткою діти («збіглене», «змітча», «стратча», «потерча»), стають по смерті злими духами або ж т. зв. «глухими ангелами». Коли хтось має померти, саме таких «неповноцінних» ангелів разом зі Смертю Бог посилає за душею людини, позаяк вони не чують плачу рідних помираючого і слухняно виконують Господню волю².

Оповіді про «глухих ангелів» можна почути у карпатських селах і тепер. А ще побутують вірування, що ними стають не тільки нехрещені, а й охрещені померлі діти – ті, які вже прилучилися до «грішного світу», попробувавши материнського молока: «У нехрещених, страчених, у них лиш голов тай крильця туйки, тай кажут, шо вни глухі. Кажут, шо вни як дес берут маму від дітей (як смерть, та тоти діти приходе), тай так си сміют, бо вни глухі. Діти ревут, а вни лиш си сміют» (с. Розтоки Рахівського р-ну); «Маленька дитина – ангел. Котре вмре, шо не кушає маминої цицьки, то є справедливий ангів, а котре умре, шо ссе, у місяць-два, то вже, кажут, шо глухий ангів. Тот, котрий не кушає цицьки, потому не візьме душу. А тот другий («глухий») – прийде і не чує, шо плачут, і візьме душу» (с. Ялинкувате Сколівського р-ну); «Та дитина охрещена як не кушає грішної цицьки, то є чиста душа і йде вже просто до Неба. То є ангел настоящий» (с. Тухля Сколівського р-ну)³.

У те, що померлі діти, яких ще не годували «грішним» молоком, на «тому» світі стають ангелами, вірили й у минулому. За записом Антона Онищука, подекуди на Гуцульщині допускали, що ними можуть стати навіть нехрещені. Але якщо таких немовлят уже плекали, по смерті вони мають очиститися вогнем: «Як дитина покушъит цицьки ни ерщене, то як би умерло, то мусит переликіти цирез полумінь; а не кушъит – то англі полетуший»⁴.

Уявлення про те, що разом зі своїм молоком мати передає дитині не тільки все позитивне й цінне, а й людську гріховність, побутували й поза карпатськими теренами і не тільки в Україні. Наприклад, на Покутті вірили, що душі дітей, які померли відразу після хрещення, але не куштували материнського молока, святий Петро впускає до Неба⁵. Подібно білоруси вважали, що немовля, яке не прикладали до грудей, іде до раю і стає

ангелом; натомість душа тієї дитини, яку мати вже годувала, спершу потрапляє до чистилища⁶.

За деякими уявленнями, які зафіксовані на Сколівщині (Центральна Бойківщина), нехрещені діти не мають гріха, бо не винні в тому, що батьки їх не похрестили. Такі душі перебувають в окремій місцевості на Небесах і чекають Судного дня, коли Христос їх «розсудить»⁷. Подібні погляди виражені в повір'ї, яке свого часу занотував на Харківщині Петро Іванов. «Білі, чисті і рум'яні» душі хрещених дітей перебувають у раю між ангелами, а «брудні і нечисті» неживих, нехрещених Бог помістив в окремий рай⁸. Про особну місцину для нехрещених дітей, яка знаходиться між пеклом і раєм, йдеться також у деяких оповідях, які колись побутували у жителів Білгородщини⁹.

Як і оповідання про «глухих ангелів», ці повір'я є витвором релігійного світогляду народу, який і в багатьох інших випадках по-своєму уявляє буття душ «за гробом». За іншими, почасти теж синкретичними, віруваннями, що віддавна поширені в жителів різних, зокрема й гірських, районів Галичини, Закарпаття, Буковини, померлі нехрещені і страчені діти – це «нечисті» духи, які сім або більше років по смерті блукають світом, кричать на цвинтарях, у подобі птахи чи лилика, літаючих іскрин з'являються біля хат родичів, у лісі, при дорогах, лякають людей і завдають їм різної шкоди, благають від них хрещення, вигукуючи: «Хресту! Хресту!», «Крест мі дайте!», «Мамо, чини мні імня!» абощо¹⁰.

На відміну від інших дітей, до Небесного Царства вони не потрапляють. Причиною цього є відсутність хрещення й очищення від «первородного гріха», а також поховання за християнськими обрядами, у якому Церква їм досі відмовляє. За старим звичаєм, який зберігся у Карпатах дотепер, нехрещених хоронять без подзвону та будь-яких церковно-християнських і народних обрядів на непосвяченому місці у куті цвинтаря або поза ним. Часто при такому похованні присутні лише кілька людей або тільки батько немовляти, як правило, нехрещеним дітям не ставлять на могилі хреста, не роблять поминок. Так само було й у минулому. Батько або хтось із родичів чи сусідів (подекуди – гробар, паламар, жебрак) брав домовину немовляти на (під) плече й у супроводі кількох осіб або без них відносив на кладовище, де без жодних обрядів закопував її під (поза) цвинтарною огорожею¹¹.

Подекуди на Гуцульщині, зокрема у с. Зеленої біля Надвірної, ще на початку ХХ ст. «страччџит» взагалі хоронили в лісі, закопуючи плід під смерекою або завішуючи його на її гілля. Позаяк таких померлих вважали небезпечними, до цієї справи брався лише «знаючий» чоловік, який умів відвернути від себе лихо¹².

У с. Шепоті на Путильщині нехрещених дітей, а також самогубців у давнину ховали на окремому цвинтарі під лісом. «Колис панотець вихрещував таку дитину, а зараз не хоче. Ті діти тоди ходє»¹³.

У деяких селах, наприклад у Товмачику на Коломийщині, поховання нехрещеної дитини зазвичай покладали на повитуху. З охоронних міркувань таку місію вона здійснювала вночі, йдучи на цвинтар, не озиралася і посипала дорогу маком¹⁴.

Щоб нехрещене дитя «мало з чим робити» і не «ходило» по смерті, у с. Прислопі на Міжгірщині та в Руському на Снятинщині йому клали у домовину зроблені з соломи чи трісок іграшкові граблі, вила, сокиру, пилу, мітлу, косу¹⁵. В околицях Перегінська подібним чином «прив'язували» до певного заняття «стратча». Перш ніж віднести дитину на цвинтар, гробар закликав її, щоб не вертала додому. Далі – кидав на неї паточки і, залежно від статті «стратчати», промовляв: «Мечу ти косу – траву косити. Граблі – сіно гребти, вила – сіно метати, ціп – снопи молотити, мотику – бульбу сапати» або «Мечу ти серп – збіже жети, мотику – бульбу сапати, граблі – сіно гребти, кросна – полотно ткати»¹⁶.

У разі якщо такі чи інші охоронні заходи не допомагали і непоховане за християнським обрядом дитя таки стало з'являтися по смерті та домагатися хрещення, тоді, за загальнопоширеними віруваннями, належало зробити так. Хто почує крик нехрещеної дитини, повинен взяти будь-який шматок чистого полотна або відірвати від свого одягу клаптик тканини, кинути таке уявне обрядове «крижмо» у повітря і промовити певну «хрещальну» формулу. Наприклад: «Крещається раб Божий во ім'я Отця й Сина й Святого Духа. Коли ти хлопчик, най ті буде ім'я Адам, коли ти дівча, най буде тобі ім'я Єва», «Єк-ис пан, то будь Іван, єк-ис панна – будь Анна», «Якшо ти хлопець – будь Іваном, якшо ти дівчина – будь Марійов» і т. п. За деякими повір'ями, під час такого хрещення душа-птаха «сідає» на «крижмо», бере його у дзьоб чи «одягає» і летить на Небеса¹⁷.

Якщо людина, якій почувся голос нехрещеної дитини, перебувала у хаті, тоді таке «вбрання» належало кинути через вікно. У деяких бойківських селах за вікно, під яким квилило «потерча», виливали й свячену воду. Перед тим господарі дому молилися за його душу, запалювали на столі свічку та клали у миску з водою «крижмо» і васильки¹⁸.

Унаслідок символічного хрещення, що мало замінити церковний обряд, нехрещена чи страчена дитина, як уважали, йде до Бога і стає ангелом або «глухим ангелом». На Гуцульщині вірили, що тоді вона служить ангелом-охоронцем людині, яка її похрестила і «вбрала». За повір'ями жителів Бойківщини, Лемківщини, Покуття, така особа

обов'язково стане щасливою і сама матиме від Господа спасіння та відпущення всіх гріхів¹⁹.

Коли до певного часу померла дитина не отримувала допомоги від людей, то, за народними віруваннями, її душа і далі залишалася на землі та, як злий дух, надокучала людям.

На переконання гуцулів, після семи літ страчена дитина («збіглене») стає здобиччю нечистої сили і перетворюється в «звихленника». У такого ж духа могла перетворитися мертвонароджена дитина чи та, яка не дожила до хрещення. Щоби так не сталося, у с. Головах, що біля Верховини, у семиріччя її смерті в церкві зазвичай святити дванадцять горщиків води та виливали її на могилу. Вірили, що після цього дитя ніби вже охрещене і буде ангеликом²⁰.

За іншими гуцульськими повір'ями, «нехрещені» та «збігленята» після семи (або дванадцяти, чотирнадцяти) років своїх блукань перетворюються в «явидів» (чортів) або «навок» («нявок»), «лісниць». Так само вважали на Поділлі: через сім років по смерті «потерчата» стають «мавками» або йдуть до пекла²¹.

В інших регіонах України вірили, що з нехрещених дітей робляться русалки²². Відгомони таких повір'їв ще донедавна побутували подекуди в Карпатах, зокрема на Старосамбірщині. Зі Сколівщини маю свідчення про те, що з «нехрещеного дівка», «стратчати» з часом робиться «вітерниця» – подібна до русалки довговолоса лісова красуня²³.

На Сколівщині також вважали, що нехрещена померла дитина стає чортом. Однак, якщо через сім років її «похрестити» – вона буде янголом: «Як умре нехрещена дітина, то ся чортом стане, а у сім років прийде під застівне вікно тай каже тричі: «Тату! Мамо! Охрестіт мене!». Та як мати учує (айбо мало коли учує) тай верже му у вікно біле чистойке полотня або платину (крижму), оповісьть имя, то янголом стане ги другі діти, а як ні, то буде далі чортом и буде далі держати ся тої хати» (с. Волосянка)²⁴.

На Дрогобиччині вірили, що нехрещені, страчені діти – це «нечисті духи», чорти, які страшать по ночах і роблять людям усілякі пакості. Якщо страчена дитина закопана десь «на житлі» – з неї походить домовик-«хованець». Подібно на Старосамбірщині, Турківщині колись уважали, що «стратчата», яких покритка закопала під кутом хати або на межі поля, після семи років стають небезпечними духами, роблять у домі та на полі різну шкоду. Крім того, у такій оселі діти «не годуються, а мруть»²⁵.

У тому, «жи як дітина умре не хрещена, то буде з неї злий дух», були переконані на Ліщині (бойківсько-лемківське порубіжжя). Такі ж уявлення побутували на Городенківщині, Снятинщині (Покуття). Крім того, у деяких

селах вірили, що нехрещена дитина, яка після семи років не отримала від людей хрещення, «іде на вічні муки» (до пекла), а також що «перелета»-птаха («стратча») може спричинити смерть людини, якщо зачепить її обличчя своїм крилом²⁶.

Небезпечними, злими духами вважали нехрещених дітей на Закарпатті. На тих же теренах зафіксовано своєрідні способи «хрещення» немовлят, які народилися неживими чи померли «до хресту». Так, на Воловеччині, Міжгірщині щороку впродовж семи літ мати такої дитини виливала на її могилу свячену воду. У деяких селах так чинили ще донедавна. У Подобовці Міжгірського району вважають, що завдяки такому освяченню вже у рік по смерті на могилу нехрещеному можна поставити хрест і «давати йому споминки»²⁷.

У селах Закарпатської Верховини (біля Верецького перевалу) практикували також превентивні заходи, що мали не допустити, аби новонароджений помер неохрещеним. Якщо бачили, що дитина дуже квола й не доживе до церковного хрещення, тоді їй зливали на голову воду і «хрестили», промовляючи відому формулу: «Кедь єсь хлопець, – будь Іван, а кедь єсь дівка, – будь Марія»²⁸.

У разі народження слабкої дитини до т. зв. «хрещення з води» вдавалися й жителі інших районів Бойківщини, а також гуцули, лемки. У багатьох селах вважали, що після того, як баба-повитуха чи мати «змолитвила» дитину, злила на неї свячену воду й дала ім'я, дитина стала хрещеною або має «півхресту». Коли б вона померла, то зі згоди священника її можна поховати за християнським похоронним обрядом – так само, як тих дітей, яких хрестили в церкві²⁹.

Давнього народного звичаю символічного хрещення та ім'янаречення новонародженого горянки не забули й тепер. Якщо дитина дуже квола й породілля остерігається за її життя, то чи в пологовому будинку, чи вдома «хрестить» її свяченою водою і дає ім'я. Якщо немає свяченої води, згодиться й «проста», однак подекуди вважають, що спершу її треба тричі «пересипати» через друшляк (с. Розтоки Рахівського р-ну)³⁰.

У багатьох карпатських селах так само «хрестили» немовля, яке народилося неживим. За влучним висловом одного з респондентів, без цього така дитина «не має привіля, вна нечиста і її не приймают межі ангели» (с. Либохора Турківського р-ну). Деінде, однак, уважали інакше: народжена жива дитина, якій «золлют воду», має «півхресту», а от мертва – ні (с. Ялинкувате Сколівського р-ну)³¹.

За відомостями Петра Шекерика-Дониківа, подекуди на Гуцульщині дитя, бувало, «хрестили» ще до часу його появи на світ. Оскільки могло

статися так, що немовля народиться мертвим, перед самими пологами повітуха зливала на живіт вагітній жінці воду³².

Зіставляючи наведені факти з порівняльними даними стосовно аналогічних чи подібних повір'їв, звичаїв жителів інших теренів України і загалом багатьох слов'янських народів, можна твердити, що в різних етнотрадиціях до померлих нехрещених дітей ставилися як до «нечистих», небезпечних духів, які надокучають людям, мстять своїм батькам, спричиняють смерть вагітних, породіль, немовлят, стихійні лиха і т. ін.³³

Глибинна причина таких уявлень – страх перед істотами, які «прийшли» з «того» («чужого») світу³⁴ і не пройшли відповідних обрядів очищення та соціалізації (церковний ритуал хрещення та ім'янаречення, народний обряд хрестин). Без такого ритуального «олюднення» дитина, яка померла до «хресту» чи народилася неживою, сприймалася як «нечисте», гріхове, небезпечне створіння³⁵, не вважалася остаточно «народженою», повноцінною «людиною» і не могла бути похованою за всіма канонами церковного й народного похоронного обряду. Опинившись у невизначеній порубіжній ситуації, вона наче «застрягала» між «цим» і «тим» світом, не могла перейти (повернутися) у світ, з якого щойно прийшла, а тому була приречена на довгочасні земні блукання й перетворення в демона.

Така ситуація, звичайно, не вважалася нормальною. Тому в народі її «виправляли» застосуванням певних ритуально-освячувальних дій, що мали замінити дитині відсутній обряд хрещення та збавити її від потойбічної «нечистоти» чи «первородного гріха». Отримавши тим чи іншим способом хрещення, ім'я та одяг, дитина набувала тих основних загальних і особистісних «культурних», «людських» ознак, які притаманні для «живої», соціальної істоти, та отримувала обрядову санкцію на продовження існування в потойбіччі разом з усіма іншими небіжчиками.

¹ Лепкий Д. Про небіжчиків (після людських вірувань) / Д. Лепкий // Зоря. – Львів, 1892. – Ч. 13. – С. 257, 258; Свенціцький І. Похоронні голосіння / І. Свенціцький // Етнографічний збірник. – Львів, 1912. – Т. 31. – С. 27, 41; Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди / В. Гнатюк // Етнографічний збірник. – Львів, 1912. – Т. 32. – С. 353; Франко І. Галицько-руські народні приповідки. Т. 1. Вип. 2 / І. Франко // Етнографічний збірник. – Львів, 1901-1905. – Т. 16. – С. 568; Гузій Р. З народної танатології: карпатознавчі розсліди / Р. Гузій. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007. – С. 86, 87; Галайчук В. З народної демонології Старосамбірщини / В. Галайчук // Міфологія і фольклор. – Львів, 2008. – № 1. – С. 112; Schnajder J. Z życia górali nadłomnickich / J. Schnajder // Lud. – Lwów, 1912. – Т. 18. – С. 195.

² Гузій Р. З народної танатології... – С. 150-151; Schnajder J. Lud peczenizeński / J. Schnajder // Lud. – Lwów, 1907. – Т. 13. – С. 204; Schnajder J. Z życia górali

- nađomnickich... – S. 194; Kolberg O. Dzieła wszystkie / O. Kolberg. – Wrocław – Poznań: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1973. – Т. 51: Sanockie-Krośnieńskie. Cz. 3. – S. 106.
- ³ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 374. – Арк. 34; Спр. 375. – Арк. 14; Спр. 393. – Арк. 19.
- ⁴ Онищук А. З народнього життя Гуцулів / А. Онищук // Матеріали до української етнології. – Львів, 1912. – Т. 15. – С. 97.
- ⁵ Mroczko F. Śniatyńszczyzna (Przyczynek do etnografii krajowej) / F. Mroczko // Przewodnik naukowy i literacki. – Lwów, 1897. – Т. 25. – S. 293.
- ⁶ Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти т. – Т. 3. – М.: Международные отношения, 2004. – С. 204, 284.
- ⁷ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 374. – Арк. 8.
- ⁸ Иванов П. Очерк воззрений крестьянского населения Купянского уезда на душу и на загробную жизнь / П. Иванов. – Харьков, 1909. – С. 3.
- ⁹ Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 422.
- ¹⁰ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 374. – Арк. 6; Спр. 375. – Арк. 53; Спр. 458. – Арк. 21; Онищук А. Матеріали до гуцульської демонології / А. Онищук // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1909. – Т. 11. – С. 56; Гнатюк В. Знадоби до української демонології. Т.2. Вип. 1. / В. Гнатюк // Етнографічний збірник. – Львів, 1912. – Т. 33. – С. 203; Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 357; Шмайда М. Повір'я про природу / М. Шмайда // Дукля. – Пряшів, 1965. – № 3. – С. 122; Богатырев П. Вопросы теории народного искусства / П. Богатырев – М.: Искусство, 1971. – С. 249; Wagilewicz J. O mieszkańcach wschodniej części gór Karpańskich / J. Wagilewicz // Przegląd naukowy. – Warszawa, 1844. – Т. 4. – № 29. – S. 58; Schnajder J. Lud peczeniżeński... – S. 112; та ін.
- ¹¹ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 383. – Арк. 17; Спр. 393. – Арк. 10, 19, 33, 43, 57, 69; Спр. 458. – Арк. 17, 55-56, 62; Онищук А. З народнього життя Гуцулів... – С. 97; Лепкий Д. Похоронні звичаї і обряди у нашого народу / Д. Лепкий // Зоря. – Львів, 1883. – Ч. 1. – С. 13; Дем'ян Л. Крестини на окресности Верецьких в звичаях і піснях / Л. Дем'ян // Подкарпатска Русь. – Ужгород, 1927. – Ч. 8. – С. 191.
- ¹² Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 248.
- ¹³ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 410. – Арк. 33.
- ¹⁴ Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 302.
- ¹⁵ Гузієв Р. Похоронні обряди / Р. Гузієв, Й. Вархол, Н. Вархол // Лемківщина. Історико-етнографічне дослідження: у 2-х т. – Т. 2. Духовна культура. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2002. – С. 100; Богатырев П. Вопросы теории народного искусства... – С. 249.
- ¹⁶ Schnajder J. Z życia górali nađomnickich... – S. 214.
- ¹⁷ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 374. – Арк. 6; Спр. 458. – Арк. 21, 57; Спр. 533. – Арк. 22, 45; Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 208, 223, 302, 308; Гнатюк В. Знадоби до української демонології... – С. 203; Дем'ян Л. Похоронні обряди і віровання із Веречанського округу / Л. Дем'ян // Подкарпатска Русь. – Ужгород, 1927. – Ч. 7. – С. 172; Шмайда М. Повір'я про природу... –

- С. 122; Вар'ян Н. Дитина у звичаях Свидника / Н. Вар'ян // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1977. – Т. 8. – С. 219; та ін.
- ¹⁸ Schnajder J. Z życia górali nadłomnickich... – S. 194.
- ¹⁹ Франко І. Людові вірування на Підгір'ю / І. Франко // Етнографічний збірник. – Львів, 1898. – Т. 5. – С. 216; Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 3. / В. Шухевич // Матеріяли до українсько-руської етнології. – Львів, 1902. – Т. 5. – С. 9; Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 208, 286, 308; Schnajder J. Z życia górali nadłomnickich... – S. 194.
- ²⁰ Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 286.
- ²¹ Онищук А. Матеріяли до гуцульської демонології... – С. 56; Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 5. / В. Шухевич – Львів, 1908. – С. 6, 198; Кайндль Р. Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази / Р. Кайндль. – Чернівці: Молодий буковинець, 2000. – С. 14; Кузеля З. Посижіне і забави при мерці в українськiм похороннiм обрядi / З. Кузеля // Записки НТШ. – Львів, 1915. – Т. 122. – С. 140; Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 378; Чубинський П. Мудрість віків: У 2 кн. / П. Чубинський. – К.: Мистецтво, 1995. – Кн. 2. – С. 208; та ін.
- ²² Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 398; Милорадович В. Заметки о малорусской демонологии / В. Милорадович // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: Либідь, 1991. – С. 413, 415; Кутельмах К. Русалки в повір'ях поліщуків / К. Кутельмах // Записки НТШ. – Львів, 2001. – Т. 242. – С. 110, 111; Виноградова Л. Народная демонология и мифоритуальная традиция славян / Л. Виноградова – М.: Индрик, 2000. – С. 146, 147; та ін.
- ²³ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 374. – Арк. 53; Спр. 458. – Арк. 13, 99, 101.
- ²⁴ Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 230.
- ²⁵ Лепкий Д. «Хованець», або бог-домовик / Д. Лепкий // Зоря. – Львів, 1883. – Ч. 7. – С. 115; Лепкий Д. Обряд хрещення малих дітей на Руси та деякі вірованя і забобони людові / Д. Лепкий // Зоря. – Львів, 1887. – Ч. 18. – С. 297; Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 223, 224; Франко І. Із уст народа / І. Франко // Жите і слово. – Львів, 1895. – Т. 4. – С. 361; Франко І. Людові віруваня на Підгір'ю... – С. 216; Галайчук В. З народної демонології Старосамбірщини... – С. 110, 112.
- ²⁶ Гнатюк В. Знадоби до української демонології... – С. 1, 203; Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди... – С. 323.
- ²⁷ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 375. – Арк. 2; Спр. 393. – Арк. 33, 45; Дем'ян Л. Похоронні обряди і вірованя... – С. 172; Дем'ян Л. Крестини на окресности Верецьких... – С. 191; Богатырев П. Вопросы теории народного искусства... – С. 249.
- ²⁸ Дем'ян Л. Крестини на окресности Верецьких... – С. 190-191.
- ²⁹ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 393. – Арк. 10, 19; Спр. 458. – Арк. 14, 108, 122, 141; Здоровега Н. Народні звичаї й обряди / Н. Здоровега // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 240; Гвоздевич С. Локальні особливості родильної обрядовості українців Закарпаття / С. Гвоздевич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород, 2004. – Вип. 10. – С. 185; Шмайда М. А іші вам вінчую. Календарна обрядовість русинів-українців Чехо-Словаччини / М. Шмайда – Братіслава –

- Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво, відділ української літератури, 1992. – С. 282; Горошко Л. Знакові функції води в обрядах і віруваннях українців Карпат / Л. Горошко // Дис. канд. іст. наук. – Львів, 2007. – С. 88; Боряк О. Баба-повитуха в культурно-історичній традиції українців: між профанним і сакральним / О. Боряк. – К.: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 2009. – С. 121, 154; та ін.
- ³⁰ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 375. – Арк. 53; Спр. 393. – Арк. 68; Спр. 410. – Арк. 26; Спр. 458. – Арк. 122, 141; Галайчук В. З народної демонології Старосамбірщини... – С. 112.
- ³¹ Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 393. – Арк. 19, 68; Спр. 458. – Арк. 39; Горошко Л. Знакові функції води... – С. 88-89; Богатырев П. Вопросы теории народного искусства... – С. 249.
- ³² Шекерик-Доників П. Родини і хрестини на Гуцульщині / П. Шекерик-Доників // Матеріяли до української етнології. – Львів, 1918. – Т. 18. – С. 121.
- ³³ Пор.: Виноградова Л. Народные представления о происхождении нечистой силы: демонологизация умерших / Л. Виноградова // Славянский и балканский фольклор. Народная демонология. – М.: Индрик, 2000. – С. 35-36, 37; Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти т. – Т. 2. – М.: Международные отношения, 1999. – С. 86-88, 408-409; Moszyński K. Kultura ludowa słowian / K. Moszyński. – Kraków: Polska akademia umiejętności, 1934. – Cz. II. Kultura duchowa. – S. 683-684; та ін.
- ³⁴ Давні уявлення про те, що новонароджений з'являється з «іншого» світу, з-за ріки (межа між світами), тією чи іншою мірою збереглись у світогляді різних слов'янських народів – Див.: Кузеля З. Вступні уваги / З. Кузеля // Дитина в звичаях і віруваннях українського народа : Матеріяли до української етнології. – Львів, 1906. – Т. 8. – С. 31; Франко І. Людові вірування на Підгір'ю... – С. 181; Байбурин А. Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточно-славянских обрядов / А. Байбурин. – СПб.: Наука, 1993. – С. 41, 92-93; Славянские древности... – Т. 3. – С. 263; Виноградова Л. Народная демонология... – С. 94.
- ³⁵ Пор.: «Були такі вірування, що дитина до хрещення взагалі як злий душок», «До хрещення дитина має в собі сатану», «До хрещення дитина нечиста, бо з первородним гріхом», «До хрещення дитина з первородним гріхом, не очищена» (сmt. Верховина, сс. Верхній Ясенів, Криворівня Верховинського р-ну, с. Кваси Рахівського р-ну) – Див.: Архів ІН НАНУ. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 533. – Арк. 22, 39, 59, 160.

SUMMARY

Roman Huziy

Carpathian beliefs about unbaptized children

Based on the analysis of ethnographic and folkloric sources and field research materials have been elucidated the syncretic ideas and beliefs of the Ukrainian Carpathians about posthumous fate of unbaptized children, disclosed the reasons for their demonization, special features of burial and methods of symbolic baptism of the dead babies at the article.

Keywords: unbaptized children, soul, baptism, ideas, beliefs.